

Н. Г. Тарарак,
кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
(Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди)
tararak_my@rambler.ru

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ (КІНЕЦЬ ХХ СТОЛІТТЯ)

Визначено низку проблем, що виникли в ході реформування системи ціннісних орієнтацій студентів вищих закладів мистецької освіти наприкінці ХХ століття після проголошення Україною своєї незалежності. Розкрито сутність поняття "ціннісні орієнтації". Схарактеризовано специфіку питань того часу щодо формування системи ціннісних орієнтацій студентів вищих закладів мистецької освіти країни 90-х рр. ХХ століття. Проведене дослідження не вичерпує усієї низки проблем, пов'язаних із формуванням системи ціннісних орієнтацій студентської молоді, які є за своїм характером складними і багатограничними. Серед перспективної тематики подальшого науково-педагогічного дослідження зазначеної проблеми акцентовано увагу на важливості розробки моделей організації ціннісної педагогічної взаємодії та аксіологізації спілкування.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, ціннісна педагогічна взаємодія, учасники навчального процесу, проблема, вища мистецька освіта.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна переживає нелегкі часи, період корегування політичної, економічної та соціально-культурної стратегії свого подальшого розвитку, природним наслідком чого постає криза цінностей. Після проголошення Україною незалежності на зміну радянській тоталітарній державі з однозначно прописаними орієнтирами та цінностями прийшов перехідний період, у якому тривалий час демократичні цінності тільки декларувалися, а насправді цінувалося вміння швидкого пристосування, здатність людини докорінним способом змінити протягом короткого періоду свої переконання, а також спрямованість на себе, на власні потреби, незважання на цінності загальнолюдського, альтруїстичного, духовного характеру. Українське суспільство, що не мало визначеного єдиного ідеологічного напрямку, відчуття національної єдності, розколоте на різні групи та частини, постійно лихоманило, що призвело до метання суспільства між протилежними ціннісними полюсами. На тлі безсумнівної виправданості намірів України інтегруватися в Європейський освітянський простір особливого статусу набували ВНЗ мистецького профілю через специфіку мистецької галузі, пов'язану із виробництвом цінностей художньо-матеріального порядку, опікуванню процесом становлення і розвитку людської особистості. Реалії помаранчевої революції (2004 р.) та події на Євромайдані (2013 р.) стали справжнім випробуванням ціннісних орієнтирів сучасної молоді. А відображення цих подій у художніх та мистецьких витворах стали візуальним віддзеркаленням їх оцінки українським суспільством Загалом.

Отже, на тлі зростаючого взаємовпливу світоглядів та культур різних країн як результату процесів глобалізації українському суспільству потрібен фахівець нового формату, який передаватиме соціально-культурний досвід та сприятиме збагаченню системи демократичних відносин у суспільстві. Таким фахівцем є художник, скульптор, мистецтвознавець та музикант, які володіють знаннями та навичками культурного взаємообміну задля трансляції та зберігання культурно-національної спадщини свого народу. Актуальність роботи посилюється наявністю суперечності між нагальною потребою сучасного суспільства у вихованні свідомого, активного громадянина, якому притаманні високі моральні якості й глибока духовність, та відсутністю чітко визначеної на загальнодержавному рівні системи ціннісних орієнтирів як системи координат формування пізнавальних інтересів і розвитку творчого потенціалу майбутніх митців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На виключній ролі мистецтва у формуванні ціннісних орієнтирів молодого покоління акцентували у своїх дослідженнях знані українські науковці-педагоги В. Бутенко, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Пономарьова, О. Рудницька, А. Троцько, Т. Тянько, Г. Шевченко, О. Щолокова та інші. Зазначимо, що протягом першого десятиріччя ХХІ століття набирає обертів розвиток педагогіка мистецтва, основоположником якої справедливо вважається О. Рудницька. В останні роки в психолого-педагогічних науках активно розвивається особистісно-орієнтована парадигма освіти (А. Асмолов, Є. Бондаревська, В. Петровський, В. Слободчиков, Д. Фельдштейн, Є. Шиянов, І. Якиманська та ін.). Завдання виявлення персональних особливостей, траєкторії розвитку кожного студента у період навчання у ВНЗ, а також формування системи ціннісних орієнтацій стає усе більш актуальним. Але незважаючи на кількість наукових праць, усе ж таки ці питання досі залишаються мало розробленими.

Метою є визначення низки проблем, що виникли в ході реформування системи ціннісних орієнтацій студентів вищих закладів мистецької освіти наприкінці ХХ століття після проголошення Україною своєї незалежності.

Виклад основного матеріалу. Важливо зазначити, що процес руйнування старої системи цінностей, відлік якого починається з часів "розбудови", що передувала розпаду Радянського Союзу, без заміни на

нову постійно продукує безліч соціально-культурних проблем. Привертають увагу результати загальнодержавного опитування "Молодь України в нових умовах соціальної диференціації", яке було проведено вченими інституту соціології НАНУ та УкрНДІ проблем молоді (Український інститут соціальних досліджень) ще наприкінці 90-х рр. ХХ століття. Дані дозволяють зрозуміти представлення різних категорій української молоді про життєвий успіх, очікувану допомогу і можливі бар'єри на шляху до успіху, а також певні стратегії його реалізації [1: 42]. У дослідженні зазначено, що успіхом у житті переважна більшість молоді вважає цінності приватного життя і матеріального добробуту (щодо здоров'я власного і своїх близьких висловилося 93 % опитаних, за матеріальну забезпеченість – 88 %, за повноцінну сім'ю – 86 %, за добре оплачувану роботу – 83 %), віддаючи їм безумовний пріоритет щодо таких проявів життєвого успіху, як влада над людьми (12 %), переваги над іншими (14 %), вплив на політичні події (17 %), які отримали мінімальне число відповідей. Зазначимо, що значною мірою успіх у житті молоді трактує також в діяльнісно-творчому аспекті (професіоналізм у вибраній справі – 68 %, реалізація власних здібностей і прагнень – 64%, виховання дітей на своїх життєвих принципах – 62 %), хоча і меншою мірою, ніж в матеріально-побутовому ракурсі. Також підкреслюється, що в українській молоді в період істотних соціальних змін формуються установки вирішувати свої питання особистою позицією і особистою активністю – встановлення індивідуальних схем виживання. Більшість молодих людей зазначають, що в житті вони найбільшою мірою покладаються на себе – на свої власні знання, здібності і сили, вони вважають також, що свою долю визначають вони самі, а не зовнішні обставини. З іншого боку, опору і підтримку молоді люди чекають, передусім, від батьківської і власної сім'ї, якоюсь мірою – від друзів і знайомих, але жодною мірою не від держави.

Таким чином, поступово створюється прошарок молодих людей, який серед успіхів вітчизняних реформ особливо виділяє свободу економічної діяльності. Це дає підставу говорити про те, що змінюються соціально-економічні умови, які більшою мірою підштовхують молодих людей до самостійності, надії на власні сили, готовності активного творення свого життя і щастя. У той же час розвиток цих нових якостей змінює ціннісні орієнтації молоді, робить стабільними егоцентричні установки, молоді люди стають все більш прагматичними і стриманими в прояві духовності [2: 124-126]. На думку дослідників, коріння цих негативних проявів лежать в ідеологічному вакуумі, який утворився внаслідок руйнування традиційної системи моралі і моральних цінностей [3: 58-61].

Кінець ХХ сторіччя може бути відзначений як особлива межа у процесі глобалізації суспільного розвитку, інтеграції освітніх систем різних держав з орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури. Процеси інтеграції України до всесвітнього освітянського простору викликали необхідність швидкого узгодження основних положень до загальносвітових, а саме: впровадження кредитно-модульної системи та приєднання до Болонського процесу, що передбачає "зближення і гармонізацію систем освіти країн Європи в рамках Болонської угоди з метою створення єдиного європейського простору вищої освіти". Так, у *Дорожній карті мистецької освіти, (ЮНЕСКО, 2006 р.)* справедливо визначено мистецьку освіту як "засіб, який сприяє розвитку людських ресурсів, необхідних для використання їх цінного культурного капіталу..." [4].

У контексті нашого дослідження цікавою є думка ректора Харківської державної академії культури, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча мистецтв України, член-кореспондента Національної Академії мистецтв України, дійсного члена Академії наук Національного прогресу, Російської гуманітарної академії, Міжнародної академії інформатизації Василя Шейко, що "Болонський процес покликаний об'єднати кращі досягнення систем освіти західних країн і нашої, я розглядаю його як співробітництво з метою вдосконалити освіту, а не обмежити кращі досягнення тієї чи іншої нації. Приймаю тільки лише як обмін досвідом. Адже чужий досвід як чужий одяг – щось підійде, а щось ні, але все одно він буде чужим. Його потрібно перешивати, творчо обробляти, щоб він тобі підійшов" [5]. Таке ж бачення обережного та поступового впровадження Болонського процесу підтримує й Володимир Рожок, доктор мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України, професор, ректор Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського. На його думку, "рухаючись у напрямі Болонського процесу, ми можемо системно модернізувати освітньо-кваліфікаційну структуру мистецького, зокрема музичного навчання, але з урахуванням нашого стабільного, конкурентоздатного досвіду" [6]. Зазначимо, що у відповідних документах задекларовано необхідність "розробити пропозиції щодо вдосконалення багаторівневої структури вищої освіти в Україні на основі співставлення структури вищої освіти в Європі з досвідом української системи освіти і науки" ("Заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки", п. 1,5 затверджені наказом МОН від 23.01.04, № 49) та важливість особливо уважного ставлення до системи організації вищої культурно-мистецької освіти в Україні.

Упровадження модульної системи навчання, труднощі поширення дистанційної форми навчання, збільшення кількості студентів у групі – це проблеми, які виникають у процесі неузгодженого поєднання суттєвих ознак нашої мистецько-освітньої школи з деякими настановами європейської інтеграції. Прагнення до мобільності в міжєвропейському обміні фахівцями мистецької галузі часто ототожнюється

з прагматичним, а тому винятково прикладним підходом до завдань мистецької освіти. Як свідчать результати проведеного аналізу мистецько-освітнього досвіду, бездумне реформування освітніх та культурних традицій в аспекті задоволення вимог пануючої ідеології призводить до утилітарного спрощення мистецької освіти, втрати особистісно-ціннісних компонентів.

У цьому контексті вважаємо справедливим переконання більшості сучасних українських науковців (І. Бех, О. Богомолець, О. Вишневський, О. Сухомлинська та інші), що в основі ціннісних орієнтацій українського суспільства, і митців, зокрема, повинні бути закладені гуманістичні національні й загальнолюдські цінності. Так, на підставі детального аналізу низки наукових робіт можна зробити висновок, що підґрунтям для формування світогляду студентів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу мистецького профілю має стати система цінностей, яку умовно представимо у вигляді певних блоків, а саме: загальнолюдських (життя, людина, добро, природа, любов, вірність, взаємовідповідальність, шанування предків); національних (цінності національної культури, тощо); громадянських (цінності демократичного суспільства, толерантність до опонента, інформаційна культура тощо); особистих (цінності родинного життя, самореалізація, морально-вольові якості, здоров'я та ін.).

У такій ієрархії загальні ідеали людства суттєво впливають на визначення національних, громадянських і сімейних цінностей. А особисті цінності, в свою чергу, формуються в результаті переведення загальнолюдських, національних, громадянських цінностей на особистісний рівень індивідуальних інтересів. Отже, будь-який художній продукт є своєрідним відбитком певного предмету, ідеї чи явища навколишнього світу, опосередкованим ціннісними орієнтирами особистості митця.

Сьогодні система культурно-мистецької освіти в Україні характеризується багатоплановістю напрямів і спеціалізацій, є однією із небагатьох галузей, вільно конвертованих в європейському та світовому освітньому і професійному просторах. При виїзді за кордон, фахівці, які здобули художню освіту в українських мистецьких ВНЗ, відчують затребуваність в європейських університетах, консерваторіях, коледжах, мистецьких колективах.

Висновки. Період 90-х ХХ століття для української молоді характеризується запозиченням іноземних висловів, продуктів побуту і неадаптованим впровадженням західних навчальних технологій, канонів у вищу освіту. Саме мода на усе іноземне призвела до різкого падіння морально-естетичних вимог до культурного продукту, що споживався особливо серед молоді. Так, організація ціннісної педагогічної взаємодії учасників навчально-виховного процесу, з одного боку, дозволить сформувати власну систему ціннісних орієнтирів не у вигляді наслідування певних догм, а через самостійне набуття та засвоєння майбутнім фахівцем комплексу переконань та мотивів на особистісному рівні, а з іншого, буде гарантувати їх реалізацію у реальному житті у різних проявах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Біленок О. А. Життєвий успіх очима молоді / О. А. Біленок // Практична психологія та соціальна робота. – 1998 – № 5. – С. 42–43.
2. Дорожня карта мистецької освіти (ЮНЕСКО, 2006 р.) / Міністерство культури України офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/194807>.
3. Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту на Україна та за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vnz.org.ua/bolonskyj-protses>.
4. Гончар О. В. Розвиток ідеї педагогічної взаємодії учасників навчального процесу вищої школи у вітчизняній педагогічній думці (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. : 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / О. В. Гончар. – Х. : Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2011. – 40 с.
5. Носков В. І. Структура особистості й оптимізація психогенного середовища / В. І. Носков // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 3. – С. 58–61.
6. Молодёжь и общество на рубеже веков / [под науч. ред. И. М. Ильинского]. – М. : Голос, 1999. – 332 с.
7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
8. Рожок В. Мистецька освіта і Болонський процес [Електронний ресурс] / В. Рожок. – Режим доступу : www.osvita.org.ua/bologna/articles/00.html.
9. Шейко В. Обучение музыке – это каторжная работа [Електронний ресурс] / В. Шейко // Не проспий Новый день, 20 января, 2015 г., № 42 (462). – Режим доступу : <http://www.new-day.com.ua/?id=320>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bilenok O. A. Zhyttyevyy uspikh ochyma molodi [Life Experience in the Eyes of the Youth] / O. A. Bilenok // *Praktychna psykholohiya i sotsial'na robota*. – 1998. – № 5. – S. 42–43.
2. Dorozhnyaya karta mystets'koyi osvity (UNESCO, 2006) [Road Map of the Artistic Education] / Ministerstvo kul'tury Ukrainy : Offitsiynyy sayt [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/194807>.
3. Informatsiyno-analitychnyy portal pro vyshchu osvitu na Ukraini ta za kordonom [Informational-Analytical Portal on Higher Education in Ukraine and Abroad] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://vnz.org.ua/bolonskyj-protses>.
4. Gonchar O. V. Rozvytok ideyi pedagogichnoyi vzayemodiyi uchasnykiv navchal'nogo protsesu vyshchoyi shkoly u vitchyznyaniy pedagogichnyy dumtsi (druga polovyna XX stolittya) [The Idea Development of the Pedagogical

- Interrelation between Participants of the Educational Process in Higher School in the National Pedagogical Thought (the Second Half of the XX Century) : avoref. na zdobuttia nauk. stupenya doktora ped. nauk : spets. : 13.00.01 "Zagal'na pedagogika ta istoriya pedagogiky" / O. V. Gonchar. – Kh. : Kharkivs'kyi nats. ped. un-t im. G. S. Skovorody, 2011. – 40 s.
5. Noskov V. I. Struktura osobystosti i optymizatsiya psikhogenogo seredovyshcha [Personal Structure and Optimization of Psychogenic Environment] / V. I. Noskov // *Practychna psikhologiya i sotsial'na robota*. – 2002. – № 3. – S. 58–61.
 6. Molodiozh i obshchestvo na rubezhe vekov [Youth and society on the threshold of Centuries] / [pod red. I. M. Il'inskogo]. – M. : Golos, 1999. – 332 s.
 7. Padalka G. M. Pedagogika mystetstva (Teoriya i metodyka vykladannya mystetskykh dystsyplin) [Pedagogy of Art (Theory of Methodology of Teaching Artistic Disciplines)] / G. M. Padalka. – K. : Osvita Ukrainy, 2008. – 274 s.
 8. Rozhok V. Mystets'ka osvita i Bolons'kyi protsess [Artistic Education and Bologna Process] [Elektronnyy resurs] / V. Rozhok. – Rezhym dostupu : www.osvita.org.ua/bologna/articles/00.html.
 9. Sheyko V. Obuchenije muzyke – eto katorzhnaya rabota [Teaching Music is Back-Breaking Labour] [Elektronnyy resurs] / V. Sheyko // *Ne prospri Novyy den'* [Don't Oversleep New Day]. – 20. 01.2015. – № 42 (462). – Rezhym dostupu : <http://www.new-day.com.ua/?id=320>.

Матеріал надійшов до редакції 06.02. 2015 р.

Tararak N. G. Реформирование системы ценностных ориентаций студентов высших учебных заведений художественного профиля (конец XX века).

Определен ряд проблем, возникших в ходе реформирования системы ценностных ориентаций студентов высших учебных заведений художественного образования в конце XX века после провозглашения Украиной своей независимости. Раскрыта сущность понятия "ценностные ориентации".

Охарактеризована специфика вопросов того времени по формированию системы ценностных ориентаций студентов высших учебных заведений художественного образования страны 90-х гг. XX века. Проведенное исследование не исчерпывает всего ряда проблем, связанных с формированием системы ценностных ориентаций студенческой молодежи, которые являются по своему характеру сложными и многогранными. Среди перспективной тематики дальнейшего научно-педагогического исследования указанной проблемы акцентировано внимание на важности разработки моделей организации ценностного педагогического взаимодействия и аксиологизации общения.

Ключевые слова: *ценностные ориентации, ценностное педагогическое взаимодействие, участники учебного процесса, проблема, высшее художественное образование.*

Tararak N. G. The Reformation of Art Students' Valuable Orientations in the Higher Educational System (the End of XXth Century).

The article analyzes the scientific and pedagogical literature, devoted to the issue of the reformation of students' valuable and professional orientations in the higher art educational establishments in Ukraine after independence proclamation in the end of the XX century. This work highlights changes in the socio-political life, affecting the situation where the old values and professional orientations no longer met new requirements, but the new ones were not yet formed against the background of the socio-economic situation. In the modern Ukraine dramatic changes have occurred in the labor market, demanding urgently professionally mobile, competitive specialists. In the new global situation, the imbalance between materiality and spirituality has become the central issue for finding ways to humanize the educational process, promote the culture of tolerance and intercultural communicational relationships. In general, the research reveals the essence of the creative process in the artistic-pedagogical process, as well as examines and determines the concept "valuable orientations" and characterizes the range of problems of the art education of 90s. Valuable orientations occupy the important place in the individual's internal structure and are the powerful means of the activity regulation. Valuable orientations are identified by evaluating yourself and others, life circumstances, an ability to regulate professional situations and find a way out of the problem. The integration of Ukraine to the world's educational system began with its supporting the overall purpose of the Bologna Process that was to create a European Higher Education Area (EHEA) based on the international cooperation and academic exchange. The latter is especially attractive to the art students of Ukraine as well as European students and staff from any parts of the world because they are providers of interrelations of different countries and bearers of the national moral and emotional cultural heritage of Ukraine. The results of the analysis allow identifying the major problems in the valuable orientations development in the context of the global educational process in higher art education of Ukraine in the investigated period. The formation of valuable orientations of participants of the educational process in the context of humanization and axiologization of the education should meet the national and cultural needs.

Key words: *value orientations, value pedagogical interaction, participants of the educational process, problem, higher art education.*